Kon. Bat. Gen.
XXVII
10692

REDE

in tegenwoordigheid van Zijne Excellentie den Gouverneur-Generaal uitgesproken bij gelegenheid van de opening van het nieuwe hoogeschoolgebouw op 9 Juli 1929

door

Mr. J. VAN KAN

DRUK G. KOLFF & Co.

PERPUSTAKAAN NASIONAL RI.
Tanggal : 23 Mei 2013
No. Induk : 57965/PN-MUSEUM/'13
BIB - ID :
Beli / Hadiah : Ex. Museum

0010-59030760
1211466458

kp 283 690
XXVII 1092

REDE IN TEGENWOORDIGHEID VAN ZIJNE EXCELLENTIE DEN GOUVERNEUR-GENERAAL UITGESPROKEN BIJ GELEGENHEID VAN DE OPENING VAN HET NIEUWE HOOGESCHOOLGEBOUW OP 9 JULI 1929 DOOR DEN VOORZITTER DER FACULTEIT

Mr. J. VAN KAN

Mijnheer de Directeur van Burgerlijke Openbare Werken,

Terecht hebt Gij gewezen op de bijzondere omstandigheid, dat wij op dezen dag het vijfde academiejaar afsluiten, hetwelk in zijn eindpunt wel is waar niet als bestaanslustrum gevierd wordt, niettemin de beteekenis heeft van het eerste lustrum voor het rechtsgeleerd hooger onderwijs in Nederlandsch-Indië. En zoo sta ik gereed, het reinigingsoffer te brengen, dat ons eerste vijfjarig tijdperk beëindigt. Het lustrale water vloeie over de plekken, waar tot nu toe de Hoogeschool behuizing heeft gevonden. Vergetelheid behoeft het niet te brengen. Wij zullen integendeel in piëteitvolle herinnering houden de woningen, waar ons eerste werk is verricht en vanwaar onze eerste strevingen zijn gericht. Maar wij jubelen het uit van vreugde en voldoening, dat wij het nieuwe academiejaar kunnen openen in het statige gebouw, dat de verziende vrijgevigheid der Regeering, de kunstzin en de wetenschap der ontwerpers, de toewijding en de bekwaamheid der uitvoerders onder Uwe opperleiding en Uw oppertoezicht hebben gewrocht. Gij hebt zooeven de namen genoemd, die voor de geschiedenis onzer Hoogeschool hier tot dankbare gedachtenisse worden vastgesteld, de namen van ir. M. B. TIDEMAN in de eerste en belangrijke plaats, van ir. R. BAUMGARTNER en de Aanneming Maatschappij JELKMAN en VAN SETERS. Het geschiedde terwijl eerst ir. J. BLACKSTONE, dan ir. E. H. M. ULJÉE stonden aan het hoofd van het Departement van Burgerlijke Openbare Werken en de Heer J. HARDEMAN het Departement van Onderwijs en Eeredienst leidde.

Uit Uwe en uit Uwer medewerkers handen aanvaard ik, namens de Faculteit der Rechtsgeleerdheid, de schepping van hunnen geest, het werk hunner handen tevens, dit nieuwe Hoogeschoolgebouw, en ik verklaar het geopend tot de vervulling van onze tweevoudige verknochte taak, het onderwijs in de rechtswetenschap te bezorgen en de wetenschappelijke beoefening van het recht te dienen.

KON. BAT. GENOOTSCHAP VAN K. EN W.

En thans wend ik me tot U allen,

Excellentie,
Mijne Heeren Curatoren, Hoogleeraren en Lectoren,
Dames en Heeren Studenten en Gij allen, die door Uwe tegenwoordigheid hier getuigt van Uwe belangstelling voor de Rechtshoogeschool,

Nog eer de Rechtshoogeschool haar eerste lustrum viert, sta ik hier ten vijfden male om verslag uit te brengen over den afgeloopen cursus. Ten vijfden male, dat is eenmaal meer dan bij mijne komst naar hier voorzien was, het is tegelijk voor het laatst. Toen ik mij zette tot de voorbereiding van de taak, stond het aanstonds bij mij vast, dat ik u ditmaal niet vergasten mocht op de dorre opsomming van de feiten, welke in de geschiedenis der Hoogeschool de vijfde jaarlijksche bladzijde vullen. Maar aan de aanvankelijk opwellende gedachte eene afscheidsrede te houden zal ik niet toegeven, omdat het minder geëigend voorkomt, ten afscheid te spreken alvorens de ure van het heengaan geslagen heeft. Met goedvinden der Faculteit zal ik u daarom onderhouden over een onderwerp mijner keuze. Vooraf moet ik echter voldoen aan de wijze wettelijke bepaling, die mij verplicht aan u voor te leggen en zoodoende voor de toekomst vast te leggen het overzicht der gebeurtenissen gedurende het verstreken academiejaar. Dat verhaal zal kort zijn en ik verwacht, dat die beknoptheid alleen de stille kroniekschrijvers zal teleurstellen.

Het College van Curatoren, dat het onze niet meer is sedert de belangen der beide Bataviasche Hoogescholen te zamen worden verzorgd, heeft heel wat wisseling ondergaan. Eerst, in September, is dr. J. BOEKE uitgetreden, dan, in Maart, mr. F. D. E. VAN OSSENBRUGGEN en onlangs mr. L. J. A. TRIP, allen wegens vertrek naar Nederland, bovendien, om andere redenen, dr. B. J. O. SCHRIEKE en uw verslaggever. Zitting heeft genomen dr. C. BONNE, terwijl dr. HOESEIN DJAJADININGRAT en mr. J. M. J. SCHEPPER zijn aangewezen om twee der opengevallen plaatsen te bezetten.

Ook de samenstelling der Faculteit en van het overig docentencorps is niet ongewijzigd gebleven. Twee maanden na den aanvang van het verslagjaar is dr. BOEKE met buitenlandsch verlof vertrokken en heeft hij dientengevolge de taak neergelegd. Bij Regeeringsbesluit van 2 Juli 1928 is als tijdelijk buitengewoon hoogleeraar de heer J. VAN GELDEREN, hoofd van het Centraal Kantoor voor de Statistiek, aangewezen voor de waarneming van het onderwijs in de staathuishoudkunde voor den duur van BOEKE's afwezigheid. De benoemde heeft zijn ambt aanvaard op 12 October daaropvolgend met het uitspreken

van eene rede over *Het object der theoretische staathuishoudkunde*. Eenige maanden geleden heeft de Regeering een anderen maatregel genomen, voor de Faculteit van groote beteekenis. Met ingang van 6 Mei werd dr. SCHRIEKE belast met de waarneming van de betrekking van Directeur van Onderwijs en Eeredienst, terwijl als zijn opvolger voor de volkenkunde, bij besluit van 12 Maart, werd aangesteld mr. F. D. HOLLEMAN, laatstelijk tijdelijk waarnemend Gouvernements Secretaris, en tegelijk bepaald, dat aan dr. SCHRIEKE het onderwijs in de sociologie gedurende het cursusjaar 1929-1930 zal blijven opgedragen. Het verheugt mij zeer bijzonder, dat het mij bespaard blijft in dit verband den naam van onzen ambtgenoot LOGEMANN te noemen. Wel in ander verband. Eenigen tijd geleden zijn dr. LOGEMANN en mr. SCHEPPER benoemd tot correspondenten der Koninklijke Academie van Wetenschappen, eerder reeds dr. SCHRIEKE tot ridder in de orde van den Nederlandschen Leeuw en uw verslaggever tot commandeur in de Koninklijke orde van Cambodja.

Bij Regeeringsbesluit van 30 September 1928 is aan mr. G. VONK op zijn verzoek eervol ontslag verleend uit de betrekking van buitengewoon lector in het strafprocesrecht en is in zijne plaats benoemd mr. H. MARCELLA, ambtenaar ter beschikking van den Procureur-Generaal bij het Hoog Gerechtshof. Op 19 October is hij opgetreden met het geven van eene openbare les over *De nullitei-ten in het strafprocesrecht*. Wanneer ik daaraan nog toevoeg, dat dr. H. F. ROLL, secretaris der Geneeskundige Hoogeschool, in November 1928 is belast met het onderwijs in de gerechtelijke geneeskunde, dat dr. E. BESSEM enkele dagen geleden, wegens vertrek naar Nederland, het buitengewoon lectoraat in het Latijn heeft neergelegd, dan zijn de vermeldenswaardige feiten, welke het onderwijzend personeel betreffen, alle bedacht.

In openbare vergadering is de Faculteit bijeengekomen op 5 Juli 1928 tot opening van het vijfde academiejaar, op 28 October daaropvolgend tot herdenking van den stichtingsdag der Hoogeschool, bij welke laatste gelegenheid dr. SCHRIEKE eene rede heeft uitgesproken over *De inlandsche hoofden*. De beknoptheid van dit verslag mag mij niet weerhouden met bijzondere voldoening en erkentelijkheid te vermelden, dat zoowel de eene als de andere bijeenkomst werd opgeluisterd door de tegenwoordigheid van den Gouverneur-Generaal.

Met de zusterfaculteiten, met de Bandoengsche naar reeds gevestigde traditie, met de Bataviasche naar groeiend wederzijdsch verlangen, hebben wij goede en vriendschappelijke betrekkingen onderhouden. Bij de teraardebestelling van den Indischen Maecenas der wetenschap K. A. R. BOSSCHA waren Curatoren en Faculteit vertegenwoordigd.

Op 1 Mei heeft onze beproefde secretaris, mr. F. C. BARBAS, zijn ambt neergelegd en is hij vervangen door mr. G. M. MENSING VAN CHARANTE.

Gewichtige beslissingen, ten aanzien van het onderwijs genomen, kenmerken het afgeloopen academiejaar. Het vierjarig leerplan is in een vijfjarig omgezet bij Regeeringsbesluit van 15 Augustus 1928. Voor de inrichting van de studie koesteren wij hooge verwachtingen van dien maatregel, doch deze heeft in de practijk nog te weinig doorgewerkt dan dat ik thans reeds iets van beteekenis omtrent zijne gevolgen kan mededeelen, en ik waag het niet mijne voorziening in voorspelling om te zetten. Bij Regeeringsbesluit van 26 Maart van dit jaar is het Latijn als verplicht studievak afgeschaft. De tijdwinst, welke van die twee wijzigingen het gevolg was, heeft het mogelijk gemaakt het leerplan af te ronden door de historische ontwikkeling der hedendaagsche staatsinstellingen als een afzonderlijk leervak op den rooster te brengen en het studieplan aan te vullen door het volkenrecht voor allen verplichtend te stellen.

Voor het eerst werd onderwijs gegeven in de criminologie en in het internationaal privaatrecht. Werkcolleges zijn naast de reeds bestaande ingericht voor handelsrecht en strafrecht. Lezingen zijn gehouden op 30 Januari door mr. M. W. F. TREUB over *Arbeidsregeling*, op 1 Februari door den heer H. A. GRIMSHAW over *Work and methods of the international labour organisation*.

Ingeschreven waren 135 studenten, waarvan 44 voor het eerst. Afgelegd zijn 98 examens, waarvan 62 met goed gevolg. Aan twee onzer leerlingen is de graad van meester in de rechten verleend en twee promoties hebben plaats gehad. Zooals uit die eindcijfers blijkt, is de verhouding van de geslaagde examens tot de afwijzingen aanmerkelijk gunstiger dan in de vorige jaren. Zulks is ongetwijfeld voor een deel toe te schrijven aan de verbetering der studiemethode, welke mede kon worden bevorderd door de hulp der assistenten. In de toekomst zal, zooals verwacht wordt, bovendien de herziening van het studieplan invloed ten goede oefenen.

Met het uitbrengen van dit verslag heb ik mijne voorlaatste taak als voorzitter vervuld. Ik kom thans tot de laatste. Tegelijk met hare nieuwe woonstede vindt de Faculteit én in eigen boezem én in hare onmiddellijke omgeving veel vernieuwd en veranderd: een nieuwen voorzitter, een nieuwen secretaris, twee nieuwe faculteitscuratoren, een nieuw departementshoofd. De aangewezen curatoren heb ik reeds vermeld. Krachtens faculteitsbesluit van 6 Juli j.l. zal als secretaris optreden mr. SCHEPPER, als voorzitter dr. DJAJADININGRAT. SCHRIEKE hebben wij als curator, als secretaris en als faculteitslid verloren, wij

hebben hem als docent behouden en als directeur gewonnen. Hun allen roep ik bij hun optreden ons hartelijk welkom toe.

Bovenal begroet ik U, waarde DJAJADININGRAT, die gereed staat de taak van mij over te nemen, als den nieuwen voorzitter, dien wij met volle vertrouwen tot de leiding der toekomst hebben geroepen, ik begroet U andermaal.

Excellentie, zeer geachte Toehoorders,

Gij stemt er in toe, nadat gij het uitgebrachte jaarverslag welwillend hebt aangehoord, mij nog eenige oogenblikken te gunnen om mij in de gelegenheid te stellen, u te onderhouden over een onderwerp mijner keuze.

Toen ik eenigen tijd geleden peinsde op een onderwerp, waardig en geëigend om bij deze gelegenheid onder uwe aandacht te worden gebracht, werd ik telkens opnieuw en ten slotte onweerstaanbaar aangetrokken tot eene stof, die mij bijzonder lief is en waarvoor juist in deze dagen algemeene belangstelling is gewekt door een herinneringsfeest, dat ongemeen dieper teruggrijpt in het verleden dan men pleegt het vroeger gebeurde met luister te doen herleven. Onlangs is te Orleans ingezet de vijfhonderdjarige herdenking van het optreden van het boerenmeisje uit Domrémy, dat in het jaar 1429 de wereld harer dagen met verbazing en bewondering heeft vervuld en van wie na vijf eeuwen nog altijd zoo machtige bekoring uitstraalt, dat zij vrienden telt niet in haar vaderland alleen, doch overal daar, waar in eere wordt gehouden hetgeen standvastigheid, offervaardigheid en liefde voor roeping hebben gewrocht. Wettelijk voorschrift en gewoonte nopen mij echter het onderwerp te kiezen uit het vak mijner studie, en zoo ga ik, voorschrift en voorliefde met elkaar in overeenstemming brengend, u spreken over het rechtsconflict in de tragedie van Jeanne d' Arc.

Tot inleiding behoef ik nauwelijks toe te lichten wat ik onder de tragedie van Jeanne d' Arc versta en waarom ik meen haar tweejarig openbare leven eene tragedie te mogen noemen. Haar optreden is ingezet als een roem- en zegetocht, in zijne soort wellicht zonder weerga in de geschiedenis, roem die haar niet raakte, niet verblijdde en niet verhief, haar, die de uitsluitende aandacht strak gericht hield op dat éene, de vervulling van hare roeping. Maar van den eersten aanvang af schemerde daarachter de tragiek van haar bestaan, zij wist, dat zij sterven zou zoodra de roeping zou zijn vervuld. Misschien heeft zij van meet af begrepen, dat in het leven van alledag plaats niet meer kon zijn voor wie zoo groote en zoo wonderlijke dingen had verricht. En van de dagen der koningskroning af, toen de weer-

stand en de afgunst in eigen partij zich begonnen te roeren, is die tragiek gaan zwellen tot het droeve en toch zoo glorierijke einde toe. Dat noem ik de sublieme tragedie van Jeanne d'Arc.

Die tragedie heeft haar hoogtepunt bereikt en haar aangrijpend uiteinde gevonden in het rechtsgeding van Rouen. De vraag, die ik dan onder uwe aandacht breng, is deze: welke strijd is uitgestreden in dat rechtsgeding?, eene vraag, in den grond der zaak gelijkluidend met deze andere: welk conflict heeft het tragisch lot van Jeanne d'Arc beheerscht? Op het eerste gezicht is men geneigd te antwoorden, naar de ingeving van het gevoel, er was niet conflict in den zin van eene botsing van twee berechtigde denkbeelden. Zoo men van conflict wil spreken, was er conflict van recht en macht, van recht en onrecht. Tegenover elkander hebben daar gestaan de vlekkelooze onschuld eenerzijds, de haat en de wraakzucht en de vrees der vijanden anderzijds; de vertooning van Rouen is niets anders geweest dan een wraakgericht. Het standpunt is begrijpelijk, het wordt door vele honderden vereerende en liefdevolle schrijvers over Jeanne gehuldigd en het wordt door een wijd verbreid volksgevoel beaamd. Maar men behoeft slechts even nader toe te zien om te begrijpen, dat het niet juist kan zijn.

Indien de Engelschen, door haat en wraakzucht gedreven of beangst voor de toekomst, voor de mogelijke ontsnapping der gevangene en dus voor de herleving van den voorspoed harer wapenen, haar onschadelijk wilden maken, dan beschikten zij over tien voor de hand liggende middelen voor één, om dat eenvoudige doel te bereiken. Zij hadden haar kunnen ombrengen met het zwaard, zij hadden haar kunnen vergiftigen in den kerker, zij hadden haar kunnen verdrinken in de Seine, de bedreiging welke zij in den loop van het proces telkens jegens anderen uiten, zij hadden haar naar Engeland kunnen voeren, om haar spoorloos te doen verdwijnen. Neen, antwoordt een harer geleerdste levensbeschrijvers, de Parijsche hoogleeraar Petit de Julleville, het publiek recht dier dagen verzette zich daartegen, de krijgsgevangenen mochten tegen losprijs worden verkocht of in gevangenschap gehouden tot het einde van den oorlog, zij mochten niet worden gedood. En een ander voegt daaraan toe: „une personne de si haute chevalerie" kon niet zoo maar worden afgemaakt, dat zou, behalve het oorlogsrecht, de openbare meening niet hebben geduld. Maar het dubbele wederantwoord ligt voor de hand. Stond dan de laatste telg uit het oude koningshuis der Plantagenets niet onder de hoede van het publieke recht en was hij niet „une personne de haute chevalerie" en hadden dan de Lancasters Richard II niet gesleept van burcht tot burcht om hem ten slotte spoorloos te doen verdwijnen in het kasteel van Pontrefact? Zou diezelfde Lancaster-generatie, die niet

had opgezien tegen de terechtstelling van den koning zonder eenigen vorm van proces, zijn teruggeschrikt voor de terechtstelling van het krijgsgevangen meisje, dat voor hen was en bleef een boerenkind uit Domrémy, niet veel anders dan het kleine herdertje van Gévaudan, dat, door Regnault de Chartres aangestookt, Jeanne had willen naapen en in Augustus '31 in de rivier was geworpen ergens in de buurt van Beauvais? En gesteld al, dat men had begeerd haar te behandelen als een „personne de haute chevalerie", die men niet zonder vorm van proces uit den weg kon ruimen, waarom heeft men haar dan niet in Engeland laten terechtstaan voor den wereldlijken rechter? Waarom moest het vonnis worden geveld juist door eene Fransche kerkelijke rechtbank? Dat had iets met de Kerk en iets met Frankrijk te maken.

Neen, het proces van Rouen was niet opgezet als eene aangekleede terechtstelling, want de terechtstelling had die aankleeding niet van noode. Het conflict van recht en onrecht, het conflict van recht en macht zou op veel eenvoudiger wijze zijne oplossing hebben gevonden. Huizinga heeft, in zijne mooie studie over Jeanne d'Arc naar aanleiding van het tooneelstuk van Bernard Shaw, het diepe Hegelwoord in herinnering gebracht: „het waarlijk tragische der historie is niet gelegen in het conflict van recht en onrecht, maar in het conflict van recht en recht". Alleen beiderzijdsch rechtsbesef is in staat de heroïeke afmetingen te verklaren van de botsingen der menschen in de geschiedenis, — en is het anders bij de waarlijk hardnekkige botsingen van het dagelijksch leven? Zoo was het ook hier. Vormelijk liep het onderzoek der Rouaansche rechters over de vraag of Jeanne, die daden had verricht, welke vriend en vijand opvatte als bovenmenschelijke daden, of Jeanne dat werk had verricht met de hulp van God dan wel met de hulp des duivels, en toen van duivelskunsten niets bleek, werd de vraag vereenvoudigd tot deze andere naar Jeanne's rechtzinnigheid in het geloof der Kerk. Maar het is op het eerste gezicht duidelijk, dat de Engelschen het onderzoek naar Jeanne's rechtzinnigheid niet begeerden om deszelfs wille, dat zij met het ja of neen op die rechtzinnigheid het antwoord zochten op eene andere vraag, welker oplossing de ware inzet was van het proces. Welke was die alles beheerschende vraag en welke belangen waren met hare beantwoording gemoeid? Men heeft in verschillende richtingen gezocht.

Men heeft, met eene zekere taaiheid, vastgehouden aan de voorstelling, dat het Jeanne d'Arc-proces te zien geeft het spel van den weerstand der Kerk, die onvoorwaardelijke onderwerping eischte, tegen het in de vijftiende eeuw opkomend streven om zijn eigen weg tot God te zoeken buiten de Kerk om, naar de ingeving van eigen

hart en eigen overtuiging, met andere woorden de bewuste en vastbesloten tegenkanting der Kerk tegen de voorteekenen van het in ver verschiet rommelend Protestantisme. Jeanne d'Arc, te zamen met Wiclef en Hus, eene voorloopster van het Protestantisme! Tot dat inzicht hebben aanleiding gegeven sommige antwoorden van Jeanne op door haar niet of half begrepen vragen en strikvragen over de beteekenis der strijdende Kerk en hare weigering, zich te voegen naar de aanwijzingen der kerkelijke rechtbank, die zich zelve met de strijdende Kerk vereenzelvigde, maar in die vereenzelving door Jeanne niet werd erkend. Dien gedachtengang heeft het heilige Meisje zelfs niet begrepen, in haar rotsvast en primitief geloof aan de leerstellingen der Kerk, in hare in=katholieke godsvrucht, in haren katholieken levenswandel van elk uur en van elk oogenblik van haar bestaan, in hare door en door katholieke vurige en onmiddellijke liefde tot God en de heiligen, met wie zij als met persoonlijke en verpersoonlijkte vrienden en raadgevers dagelijks omging, de visu en de auditu. Ik durf daaraan toe te voegen, al klinkt het misschien eenigszins gewaagd uit mijn mond, die voorstelling miskent ook het wezen van het Protestantisme. Zij miskent vooral den geest van het gevoerde rechtsgeding; geen oogenblik is die gedachte bij de rechters opgekomen, die in haar wel konden zien of voorwendden te zien een kind der Kerk, wier geloof eene zwakke of kettersche plek vertoonde, maar niet eene scheurmaakster, die zelf haar eigen heilsweg zocht buiten de Kerk. En ten slotte, die voorstelling miskent den opzet van het proces, want zij veronderstelt, dat het Engelsche bestuur der bezette Fransche gewesten, dat de hertog van Bedford en de graaf van Warwick zich zouden hebben opgeworpen als kampioenen van het bedreigde Katholicisme. Wij moeten dit niet vergeten, dat het proces niet was het proces der Kerk, doch het proces van het Engelsche bestuur in Frankrijk, hetwelk de kerkelijke rechtbank had geroepen en samengesteld.

Niet omdat zij ernstige aandacht verdient, alleen omdat ik reden heb te vermoeden, dat velen uwer in den jongsten tijd met haar in aanraking zijn gekomen, sta ik een oogenblik stil bij eene andere opvatting van het conflict, welke Shaw als eene zijner vernuftige, maar gezochte oorspronkelijkheden in zijn tooneelstuk heeft uitgedacht. Het proces van Rouen zou zijn geweest het conflict van de opkomende en zich bewust wordende nationale monarchie tegenover het afstervend feodale particularisme. Huizinga heeft Shaw geantwoord. Van die bewustwording was in de vijftiende eeuw geen sprake, de beweging bestond al lang, volkomen bewust, in Frankrijk zoowel als in Engeland, in Frankrijk van de dagen van Philippus Augustus af, voortgezet door Lodewijk den Heilige, Philips den Schoone,

Philippe le Long, straks voltooid door Lodewijk XI en de toevoeging van Bretagne aan de kroon door Karel VIII en Lodewijk XII. En bovendien, zou dan de Engelsche kroon, die in eigen land denzelfden strijd te strijden had, wier zaak als monarchaal-nationale dezelfde was als die der Fransche kroon, door de veroordeeling van Jeanne te wenschen en uit te lokken, de nederlaag harer eigen eeuwenoude zaak door eene opzienbarende rechterlijke uitspraak willen bevestigen? Dan hadden Bedford en Warwick partij gekozen tegen zich zelven, tegen hun eigen koningschap, tegen hunne eigen Engelsche zaak. En voor wien? Voor het feodale particularisme, belichaamd in den Hertog van Bourgondië? Het vermoeden ligt voor de hand, dat zij hebben gestreden niet tegen zich zelven en niet voor een ander.

Wij moeten zoeken in andere richting. De tijd zelf geeft ons eene zeer gewichtige aanwijzing. Bij de voorbereiding van het tweede geding, het rehabilitatie-proces, kwam het allesverklarende gezichtspunt langzamerhand naar voren en in het proces zelf hebben niet minder dan vijf gewezen, nog in leven zijnde rechters, benevens de executor Massieu met groote stelligheid van hun indruk getuigd. Ik geef dien indruk weer met de woorden van een hunner, Pierre Miget: „quaerebant eam probare hereticam ut infamarent ad hoc dominum regem Franciae." Men wilde Jeanne's veroordeeling, ten einde den koning te treffen, den koning, die met hare hulp had gezegevierd en tot koning was gekroond. De waarheid omtrent den opzet van het rechtsgeding schuilt in die mededeeling, maar hare wezenlijke beteekenis blijft verborgen in den eenigszins naieven vorm. Om een koninklijken tegenstander te grieven, te krenken, te beleedigen, met een *animus injuriandi*, welke niet verder dan de krenking reikt, zet men niet een zoo ingewikkeld proces op touw, dat meer dan honderd clerici riep naar Rouen en een aantal functionarissen, promotor, inquisitor en helpers, griffiers en executor, zette aan het werk, dat bijna vijf maanden geduurd heeft. Voor eene beleediging van een tegenstander zonder bijkomend oogmerk is die opzet te grootsch. Niet daarvoor hebben de Engelschen den vloek der geschiedenis gewaagd.

En toch ligt in die *infamia regis* de kern verscholen, waar het proces om draaide. De vraag was eene rechtsvraag, de rechtsvraag welke werd uitgevochten in de honderdjarigen oorlog, het rechtsconflict waarvoor de reuzworsteling was ingezet. Maar dat rechtsconflict had in de dagen van Karel VII een bijzonder karakter aangenomen, het was in de eindfaze van den Lancaster-oorlog ook zijne eigen faze ingegaan, welke eenigszins ingewikkeld was geworden en daarom moeilijker te onderkennen. Het conflict, ter wille waarvan de honderdjarige oorlog was begonnen, was een zuiver rechtsconflict, een conflict van recht en recht, niet een conflict van recht en macht.

En thans wend ik me tot U allen,

Excellentie,
Mijne Heeren Curatoren, Hoogleeraren en Lectoren,
Dames en Heeren Studenten en Gij allen, die door Uwe tegenwoordigheid hier getuigt van Uwe belangstelling voor de Rechtshoogeschool,

Nog eer de Rechtshoogeschool haar eerste lustrum viert, sta ik hier ten vijfden male om verslag uit te brengen over den afgeloopen cursus. Ten vijfden male, dat is eenmaal meer dan bij mijne komst naar hier voorzien was, het is tegelijk voor het laatst. Toen ik mij zette tot de voorbereiding van de taak, stond het aanstonds bij mij vast, dat ik u ditmaal niet vergasten mocht op de dorre opsomming van de feiten, welke in de geschiedenis der Hoogeschool de vijfde jaarlijksche bladzijde vullen. Maar aan de aanvankelijk opwellende gedachte eene afscheidsrede te houden zal ik niet toegeven, omdat het minder geëigend voorkomt, ten afscheid te spreken alvorens de ure van het heengaan geslagen heeft. Met goedvinden der Faculteit zal ik u daarom onderhouden over een onderwerp mijner keuze. Vooraf moet ik echter voldoen aan de wijze wettelijke bepaling, die mij verplicht aan u voor te leggen en zoodoende voor de toekomst vast te leggen het overzicht der gebeurtenissen gedurende het verstreken academiejaar. Dat verhaal zal kort zijn en ik verwacht, dat die beknoptheid alleen de stille kroniekschrijvers zal teleurstellen.

Het College van Curatoren, dat het onze niet meer is sedert de belangen der beide Bataviasche Hoogescholen te zamen worden verzorgd, heeft heel wat wisseling ondergaan. Eerst, in September, is dr. J. Boeke uitgetreden, dan, in Maart, mr. F. D. E. van Ossenbruggen en onlangs mr. L. J. A. Trip, allen wegens vertrek naar Nederland, bovendien, om andere redenen, dr. B. J. O. Schrieke en uw verslaggever. Zitting heeft genomen dr. C. Bonne, terwijl dr. Hoesein Djajadiningrat en mr. J. M. J. Schepper zijn aangewezen om twee der opengevallen plaatsen te bezetten.

Ook de samenstelling der Faculteit en van het overig docentencorps is niet ongewijzigd gebleven. Twee maanden na den aanvang van het verslagjaar is dr. Boeke met buitenlandsch verlof vertrokken en heeft hij dientengevolge de taak neergelegd. Bij Regeeringsbesluit van 2 Juli 1928 is als tijdelijk buitengewoon hoogleeraar de heer J. van Gelderen, hoofd van het Centraal Kantoor voor de Statistiek, aangewezen voor de waarneming van het onderwijs in de staathuishoudkunde voor den duur van Boeke's afwezigheid. De benoemde heeft zijn ambt aanvaard op 12 October daaropvolgend met het uitspreken

van eene rede over *Het object der theoretische staathuishoudkunde*. Eenige maanden geleden heeft de Regeering een anderen maatregel genomen, voor de Faculteit van groote beteekenis. Met ingang van 6 Mei werd dr. SCHRIEKE belast met de waarneming van de betrekking van Directeur van Onderwijs en Eeredienst, terwijl als zijn opvolger voor de volkenkunde, bij besluit van 12 Maart, werd aangesteld mr. F. D. HOLLEMAN, laatstelijk tijdelijk waarnemend Gouvernements Secretaris, en tegelijk bepaald, dat aan dr. SCHRIEKE het onderwijs in de sociologie gedurende het cursusjaar 1929-1930 zal blijven opgedragen. Het verheugt mij zeer bijzonder, dat het mij bespaard blijft in dit verband den naam van onzen ambtgenoot LOGEMANN te noemen. Wel in ander verband. Eenigen tijd geleden zijn dr. LOGEMANN en mr. SCHEPPER benoemd tot correspondenten der Koninklijke Academie van Wetenschappen, eerder reeds dr. SCHRIEKE tot ridder in de orde van den Nederlandschen Leeuw en uw verslaggever tot commandeur in de Koninklijke orde van Cambodja.

Bij Regeeringsbesluit van 30 September 1928 is aan mr. G. VONK op zijn verzoek eervol ontslag verleend uit de betrekking van buitengewoon lector in het strafprocesrecht en is in zijne plaats benoemd mr. H. MARCELLA, ambtenaar ter beschikking van den Procureur-Generaal bij het Hoog Gerechtshof. Op 19 October is hij opgetreden met het geven van eene openbare les over *De nullitei-ten in het strafprocesrecht*. Wanneer ik daaraan nog toevoeg, dat dr. H. F. ROLL, secretaris der Geneeskundige Hoogeschool, in November 1928 is belast met het onderwijs in de gerechtelijke geneeskunde, dat dr. E. BESSEM enkele dagen geleden, wegens vertrek naar Nederland, het buitengewoon lectoraat in het Latijn heeft neergelegd, dan zijn de vermeldenswaardige feiten, welke het onderwijzend personeel betreffen, alle bedacht.

In openbare vergadering is de Faculteit bijeengekomen op 5 Juli 1928 tot opening van het vijfde academiejaar, op 28 October daaropvolgend tot herdenking van den stichtingsdag der Hoogeschool, bij welke laatste gelegenheid dr. SCHRIEKE eene rede heeft uitgesproken over *De inlandsche hoofden*. De beknoptheid van dit verslag mag mij niet weerhouden met bijzondere voldoening en erkentelijkheid te vermelden, dat zoowel de eene als de andere bijeenkomst werd opgeluisterd door de tegenwoordigheid van den Gouverneur-Generaal.

Met de zusterfaculteiten, met de Bandoengsche naar reeds gevestigde traditie, met de Bataviasche naar groeiend wederzijdsch verlangen, hebben wij goede en vriendschappelijke betrekkingen onderhouden. Bij de teraardebestelling van den Indischen Maecenas der wetenschap K. A. R. BOSSCHA waren Curatoren en Faculteit vertegenwoordigd.

Op 1 Mei heeft onze beproefde secretaris, mr. F. C. BARBAS, zijn ambt neergelegd en is hij vervangen door mr. G. M. MENSING VAN CHARANTE.

Gewichtige beslissingen, ten aanzien van het onderwijs genomen, kenmerken het afgeloopen academiejaar. Het vierjarig leerplan is in een vijfjarig omgezet bij Regeeringsbesluit van 15 Augustus 1928. Voor de inrichting van de studie koesteren wij hooge verwachtingen van dien maatregel, doch deze heeft in de practijk nog te weinig doorgewerkt dan dat ik thans reeds iets van beteekenis omtrent zijne gevolgen kan mededeelen, en ik waag het niet mijne voorziening in voorspelling om te zetten. Bij Regeeringsbesluit van 26 Maart van dit jaar is het Latijn als verplicht studievak afgeschaft. De tijdwinst, welke van die twee wijzigingen het gevolg was, heeft het mogelijk gemaakt het leerplan af te ronden door de historische ontwikkeling der hedendaagsche staatsinstellingen als een afzonderlijk leervak op den rooster te brengen en het studieplan aan te vullen door het volkenrecht voor allen verplichtend te stellen.

Voor het eerst werd onderwijs gegeven in de criminologie en in het internationaal privaatrecht. Werkcolleges zijn naast de reeds bestaande ingericht voor handelsrecht en strafrecht. Lezingen zijn gehouden op 30 Januari door mr. M. W. F. TREUB over *Arbeidsregeling*, op 1 Februari door den heer H. A. GRIMSHAW over *Work and methods of the international labour organisation*.

Ingeschreven waren 135 studenten, waarvan 44 voor het eerst. Afgelegd zijn 98 examens, waarvan 62 met goed gevolg. Aan twee onzer leerlingen is de graad van meester in de rechten verleend en twee promoties hebben plaats gehad. Zooals uit die eindcijfers blijkt, is de verhouding van de geslaagde examens tot de afwijzingen aanmerkelijk gunstiger dan in de vorige jaren. Zulks is ongetwijfeld voor een deel toe te schrijven aan de verbetering der studiemethode, welke mede kon worden bevorderd door de hulp der assistenten. In de toekomst zal, zooals verwacht wordt, bovendien de herziening van het studieplan invloed ten goede oefenen.

Met het uitbrengen van dit verslag heb ik mijne voorlaatste taak als voorzitter vervuld. Ik kom thans tot de laatste. Tegelijk met hare nieuwe woonstede vindt de Faculteit én in eigen boezem én in hare onmiddellijke omgeving veel vernieuwd en veranderd: een nieuwen voorzitter, een nieuwen secretaris, twee nieuwe faculteitscuratoren, een nieuw departementshoofd. De aangewezen curatoren heb ik reeds vermeld. Krachtens faculteitsbesluit van 6 Juli j.l. zal als secretaris optreden mr. SCHEPPER, als voorzitter dr. DJAJADININGRAT. SCHRIEKE hebben wij als curator, als secretaris en als faculteitslid verloren, wij

hebben hem als docent behouden en als directeur gewonnen. Hun allen roep ik bij hun optreden ons hartelijk welkom toe.

Bovenal begroet ik U, waarde DJAJADININGRAT, die gereed staat de taak van mij over te nemen, als den nieuwen voorzitter, dien wij met volle vertrouwen tot de leiding der toekomst hebben geroepen, ik begroet U andermaal.

Excellentie, zeer geachte Toehoorders,

Gij stemt er in toe, nadat gij het uitgebrachte jaarverslag welwillend hebt aangehoord, mij nog eenige oogenblikken te gunnen om mij in de gelegenheid te stellen, u te onderhouden over een onderwerp mijner keuze.

Toen ik eenigen tijd geleden peinsde op een onderwerp, waardig en geëigend om bij deze gelegenheid onder uwe aandacht te worden gebracht, werd ik telkens opnieuw en ten slotte onweerstaanbaar aangetrokken tot eene stof, die mij bijzonder lief is en waarvoor juist in deze dagen algemeene belangstelling is gewekt door een herinneringsfeest, dat ongemeen dieper teruggrijpt in het verleden dan men pleegt het vroeger gebeurde met luister te doen herleven. Onlangs is te Orleans ingezet de vijfhonderdjarige herdenking van het optreden van het boerenmeisje uit Domrémy, dat in het jaar 1429 de wereld harer dagen met verbazing en bewondering heeft vervuld en van wie na vijf eeuwen nog altijd zoo machtige bekoring uitstraalt, dat zij vrienden telt niet in haar vaderland alleen, doch overal daar, waar in eere wordt gehouden hetgeen standvastigheid, offervaardigheid en liefde voor roeping hebben gewrocht. Wettelijk voorschrift en gewoonte nopen mij echter het onderwerp te kiezen uit het vak mijner studie, en zoo ga ik, voorschrift en voorliefde met elkaar in overeenstemming brengend, u spreken over het rechtsconflict in de tragedie van Jeanne d' Arc.

Tot inleiding behoef ik nauwelijks toe te lichten wat ik onder de tragedie van Jeanne d' Arc versta en waarom ik meen haar tweejarig openbare leven eene tragedie te mogen noemen. Haar optreden is ingezet als een roem- en zegetocht, in zijne soort wellicht zonder weerga in de geschiedenis, roem die haar niet raakte, niet verblijdde en niet verhief, haar, die de uitsluitende aandacht strak gericht hield op dat éene, de vervulling van hare roeping. Maar van den eersten aanvang af schemerde daarachter de tragiek van haar bestaan, zij wist, dat zij sterven zou zoodra de roeping zou zijn vervuld. Misschien heeft zij van meet af begrepen, dat in het leven van alledag plaats niet meer kon zijn voor wie zoo groote en zoo wonderlijke dingen had verricht. En van de dagen der koningskroning af, toen de weer-

stand en de afgunst in eigen partij zich begonnen te roeren, is die tragiek gaan zwellen tot het droeve en toch zoo glorierijke einde toe. Dat noem ik de sublieme tragedie van Jeanne d'Arc.

Die tragedie heeft haar hoogtepunt bereikt en haar aangrijpend uiteinde gevonden in het rechtsgeding van Rouen. De vraag, die ik dan onder uwe aandacht breng, is deze: welke strijd is uitgestreden in dat rechtsgeding?, eene vraag, in den grond der zaak gelijkluidend met deze andere: welk conflict heeft het tragisch lot van Jeanne d'Arc beheerscht? Op het eerste gezicht is men geneigd te antwoorden, naar de ingeving van het gevoel, er was niet conflict in den zin van eene botsing van twee berechtigde denkbeelden. Zoo men van conflict wil spreken, was er conflict van recht en macht, van recht en onrecht. Tegenover elkander hebben daar gestaan de vlekkelooze onschuld eenerzijds, de haat en de wraakzucht en de vrees der vijanden anderzijds; de vertooning van Rouen is niets anders geweest dan een wraakgericht. Het standpunt is begrijpelijk, het wordt door vele honderden vereerende en liefdevolle schrijvers over Jeanne gehuldigd en het wordt door een wijd verbreid volksgevoel beaamd. Maar men behoeft slechts even nader toe te zien om te begrijpen, dat het niet juist kan zijn.

Indien de Engelschen, door haat en wraakzucht gedreven of beangst voor de toekomst, voor de mogelijke ontsnapping der gevangene en dus voor de herleving van den voorspoed harer wapenen, haar onschadelijk wilden maken, dan beschikten zij over tien voor de hand liggende middelen voor één, om dat eenvoudige doel te bereiken. Zij hadden haar kunnen ombrengen met het zwaard, zij hadden haar kunnen vergiftigen in den kerker, zij hadden haar kunnen verdrinken in de Seine, de bedreiging welke zij in den loop van het proces telkens jegens anderen uiten, zij hadden haar naar Engeland kunnen voeren, om haar spoorloos te doen verdwijnen. Neen, antwoordt een harer geleerdste levensbeschrijvers, de Parijsche hoogleeraar Petit de Julleville, het publiek recht dier dagen verzette zich daartegen, de krijgsgevangenen mochten tegen losprijs worden verkocht of in gevangenschap gehouden tot het einde van den oorlog, zij mochten niet worden gedood. En een ander voegt daaraan toe: „une personne de si haute chevalerie" kon niet zoo maar worden afgemaakt, dat zou, behalve het oorlogsrecht, de openbare meening niet hebben geduld. Maar het dubbele wederantwoord ligt voor de hand. Stond dan de laatste telg uit het oude koningshuis der Plantagenets niet onder de hoede van het publieke recht en was hij niet „une personne de haute chevalerie" en hadden dan de Lancasters Richard II niet gesleept van burcht tot burcht om hem tenslotte spoorloos te doen verdwijnen in het kasteel van Pontrefact? Zou diezelfde Lancaster-generatie, die niet

had opgezien tegen de terechtstelling van den koning zonder eenigen vorm van proces, zijn teruggeschrikt voor de terechtstelling van het krijgsgevangen meisje, dat voor hen was en bleef een boerenkind uit Domrémy, niet veel anders dan het kleine herdertje van Gévaudan, dat, door Regnault de Chartres aangestookt, Jeanne had willen naapen en in Augustus '31 in de rivier was geworpen ergens in de buurt van Beauvais? En gesteld al, dat men had begeerd haar te behandelen als een „personne de haute chevalerie", die men niet zonder vorm van proces uit den weg kon ruimen, waarom heeft men haar dan niet in Engeland laten terechtstaan voor den wereldlijken rechter? Waarom moest het vonnis worden geveld juist door eene Fransche kerkelijke rechtbank? Dat had iets met de Kerk en iets met Frankrijk te maken.

Neen, het proces van Rouen was niet opgezet als eene aangekleede terechtstelling, want de terechtstelling had die aankleeding niet van noode. Het conflict van recht en onrecht, het conflict van recht en macht zou op veel eenvoudiger wijze zijne oplossing hebben gevonden. Huizinga heeft, in zijne mooie studie over Jeanne d'Arc naar aanleiding van het tooneelstuk van Bernard Shaw, het diepe Hegelwoord in herinnering gebracht: „het waarlijk tragische der historie is niet gelegen in het conflict van recht en onrecht, maar in het conflict van recht en recht". Alleen beiderzijdsch rechtsbesef is in staat de heroïeke afmetingen te verklaren van de botsingen der menschen in de geschiedenis, — en is het anders bij de waarlijk hardnekkige botsingen van het dagelijksch leven? Zoo was het ook hier. Vormelijk liep het onderzoek der Rouaansche rechters over de vraag of Jeanne, die daden had verricht, welke vriend en vijand opvatte als bovenmenschelijke daden, of Jeanne dat werk had verricht met de hulp van God dan wel met de hulp des duivels, en toen van duivelskunsten niets bleek, werd de vraag vereenvoudigd tot deze andere naar Jeanne's rechtzinnigheid in het geloof der Kerk. Maar het is op het eerste gezicht duidelijk, dat de Engelschen het onderzoek naar Jeanne's rechtzinnigheid niet begeerden om deszelfs wille, dat zij met het ja of neen op die rechtzinnigheid het antwoord zochten op eene andere vraag, welker oplossing de ware inzet was van het proces. Welke was die alles beheerschende vraag en welke belangen waren met hare beantwoording gemoeid? Men heeft in verschillende richtingen gezocht.

Men heeft, met eene zekere taaiheid, vastgehouden aan de voorstelling, dat het Jeanne d'Arc-proces te zien geeft het spel van den weerstand der Kerk, die onvoorwaardelijke onderwerping eischte, tegen het in de vijftiende eeuw opkomend streven om zijn eigen weg tot God te zoeken buiten de Kerk om, naar de ingeving van eigen

hart en eigen overtuiging, met andere woorden de bewuste en vastbesloten tegenkanting der Kerk tegen de voorteekenen van het in ver verschiet rommelend Protestantisme. Jeanne d'Arc, te zamen met Wiclef en Hus, eene voorloopster van het Protestantisme! Tot dat inzicht hebben aanleiding gegeven sommige antwoorden van Jeanne op door haar niet of half begrepen vragen en strikvragen over de beteekenis der strijdende Kerk en hare weigering, zich te voegen naar de aanwijzingen der kerkelijke rechtbank, die zich zelve met de strijdende Kerk vereenzelvigde, maar in die vereenzelving door Jeanne niet werd erkend. Dien gedachtengang heeft het heilige Meisje zelfs niet begrepen, in haar rotsvast en primitief geloof aan de leerstellingen der Kerk, in hare in-katholieke godsvrucht, in haren katholieken levenswandel van elk uur en van elk oogenblik van haar bestaan, in hare door en door katholieke vurige en onmiddellijke liefde tot God en de heiligen, met wie zij als met persoonlijke en verpersoonlijkte vrienden en raadgevers dagelijks omging, de visu en de auditu. Ik durf daaraan toe te voegen, al klinkt het misschien eenigszins gewaagd uit mijn mond, die voorstelling miskent ook het wezen van het Protestantisme. Zij miskent vooral den geest van het gevoerde rechtsgeding; geen oogenblik is die gedachte bij de rechters opgekomen, die in haar wel konden zien of voorwendden te zien een kind der Kerk, wier geloof eene zwakke of kettersche plek vertoonde, maar niet eene scheurmaakster, die zelf haar eigen heilsweg zocht buiten de Kerk. En ten slotte, die voorstelling miskent den opzet van het proces, want zij veronderstelt, dat het Engelsche bestuur der bezette Fransche gewesten, dat de hertog van Bedford en de graaf van Warwick zich zouden hebben opgeworpen als kampioenen van het bedreigde Katholicisme. Wij moeten dit niet vergeten, dat het proces niet was het proces der Kerk, doch het proces van het Engelsche bestuur in Frankrijk, hetwelk de kerkelijke rechtbank had geroepen en samengesteld.

Niet omdat zij ernstige aandacht verdient, alleen omdat ik reden heb te vermoeden, dat velen uwer in den jongsten tijd met haar in aanraking zijn gekomen, sta ik een oogenblik stil bij eene andere opvatting van het conflict, welke Shaw als eene zijner vernuftige, maar gezochte oorspronkelijkheden in zijn tooneelstuk heeft uitgedacht. Het proces van Rouen zou zijn geweest het conflict van de opkomende en zich bewust wordende nationale monarchie tegenover het afstervend feodale particularisme. Huizinga heeft Shaw geantwoord. Van die bewustwording was in de vijftiende eeuw geen sprake, de beweging bestond al lang, volkomen bewust, in Frankrijk zoowel als in Engeland, in Frankrijk van de dagen van Philippus Augustus af, voortgezet door Lodewijk den Heilige, Philips den Schoone,

Philippe le Long, straks voltooid door Lodewijk XI en de toevoeging van Bretagne aan de kroon door Karel VIII en Lodewijk XII. En bovendien, zou dan de Engelsche kroon, die in eigen land denzelfden strijd te strijden had, wier zaak als monarchaal=nationale dezelfde was als die der Fransche kroon, door de veroordeeling van Jeanne te wenschen en uit te lokken, de nederlaag harer eigen eeuwenoude zaak door eene opzienbarende rechterlijke uitspraak willen bevestigen? Dan hadden Bedford en Warwick partij gekozen tegen zich zelven, tegen hun eigen koningschap, tegen hunne eigen Engelsche zaak. En voor wien? Voor het feodale particularisme, belichaamd in den Hertog van Bourgondië? Het vermoeden ligt voor de hand, dat zij hebben gestreden niet tegen zich zelven en niet voor een ander.

Wij moeten zoeken in andere richting. De tijd zelf geeft ons eene zeer gewichtige aanwijzing. Bij de voorbereiding van het tweede geding, het rehabilitatie=proces, kwam het allesverklarende gezichtspunt langzamerhand naar voren en in het proces zelf hebben niet minder dan vijf gewezen, nog in leven zijnde rechters, benevens de executor Massieu met groote stelligheid van hun indruk getuigd. Ik geef dien indruk weer met de woorden van een hunner, Pierre Miget: „quaerebant eam probare hereticam ut infamarent ad hoc dominum regem Franciae." Men wilde Jeanne's veroordeeling, ten einde den koning te treffen, den koning, die met hare hulp had gezegevierd en tot koning was gekroond. De waarheid omtrent den opzet van het rechtsgeding schuilt in die mededeeling, maar hare wezenlijke beteekenis blijft verborgen in den eenigszins naieven vorm. Om een koninklijken tegenstander te grieven, te krenken, te beleedigen, met een *animus injuriandi*, welke niet verder dan de krenking reikt, zet men niet een zoo ingewikkeld proces op touw, dat meer dan honderd clerici riep naar Rouen en een aantal functionarissen, promotor, inquisitor en helpers, griffiers en executor, zette aan het werk, dat bijna vijf maanden geduurd heeft. Voor eene beleediging van een tegenstander zonder bijkomend oogmerk is die opzet te grootsch. Niet daarvoor hebben de Engelschen den vloek der geschiedenis gewaagd.

En toch ligt in die *infamia regis* de kern verscholen, waar het proces om draaide. De vraag was eene rechtsvraag, de rechtsvraag welke werd uitgevochten in de honderdjarigen oorlog, het rechtsconflict waarvoor de reuzworsteling was ingezet. Maar dat rechtsconflict had in de dagen van Karel VII een bijzonder karakter aangenomen, het was in de eindfaze van den Lancaster=oorlog ook zijne eigen faze ingegaan, welke eenigszins ingewikkeld was geworden en daarom moeilijker te onderkennen. Het conflict, ter wille waarvan de honderdjarige oorlog was begonnen, was een zuiver rechtsconflict, een conflict van recht en recht, niet een conflict van recht en macht.

De Engelsche koningen zijn naar Frankrijk gekomen, niet als overweldigers of veroveraars, maar met rechtsaanspraak. Men herinnert zich het strijdpunt. Niet of eene vrouw mocht opvolgen in Frankrijk (de zoogenaamde Salische wet). Die vraag was beslist in Februari van het jaar 1317, na den dood van Lodewijk X, door eene vergadering van kerkvoogden, baronnen en burgers, die plechtig verklaarde: „Femme ne succède pas à la couronne de France." De kwestie is sindsdien nooit meer aan de orde geweest, maar achter hare oplossing lag eene andere, wezenlijk nieuwe, gerezen na den dood van Karel IV in 1328: mag de mannelijke bloedverwant door vrouwelijke afstamming van den koning, die zonder mannelijk oir is overleden, opvolgen? Karel IV liet na eene dochter en eene zwangere vrouw, die eene dochter ter wereld bracht. Zijne kinderen waren dus uitgesloten. Twee anderen dongen naar de kroon. Des overleden konings naaste bloedverwant was de koning van Engeland, Eduard III, wiens moeder Isabelle de France de zuster was van Karel IV. Eduard was dus de oomzegger des konings, bloedverwant in den derden graad (naar de gewone telling). Zijn mededinger was Philippe van Valois, zoon van Charles van Valois, broeder van Philips den Schoone, vader van Karel IV. Hij was dus de volle neef van den koning, bloedverwant in den vierden graad, maar bloedverwant door zijn vader, uit den manstam van het koninklijk huis. Eduard was de nadere bloedverwant, echter door afstamming uit eene vrouw. Een „conseil de barons" werd belegd, en besliste in het nadeel van den Engelschen koning.

Daaruit is geboren het rechtsconflict van den honderdjarigen oorlog, zooals het zich voordoet voor vorsten, rijksgrooten en volken, het conflict tusschen het recht van het naaste bloed en het recht van den manstam. Er is dus niet veel meegaande goedertierenheid noodig om te begrijpen, dat de Engelsche koning en de Engelsche grooten, ook zeer in het bijzonder de Engelsche geestelijkheid, dat conflict hunnerzijds hebben opgevat als een werkelijk-rechtsconflict, overtuigd als zij waren van het goed recht der Engelsche aanspraak. Men kan daarop niet als afdoend antwoord geven: „eene assemblée van Fransche baronnen had anders beslist", want de Engelsche koning moest die beslissing gevoelen als een hem aangedaan onrecht. Zijn recht op de kroon berustte op feodaal erfrecht, dat wel de vrouwen soms uitsloot, maar nergens gewaagde van de uitsluiting van de naaste bloedverwanten, die door vrouwelijke afstamming met den erflater zijn verbonden. En de Engelsche koning beschouwde dat als een verkregen recht, waaraan ook eene nationale vergadering niet tornen kon. Hoezeer in de verhouding van den koning van Frankrijk tot den koning van Engeland de feodale rechtsverhouding gold niet als eene

zinlooze leuze, doch als eene harde werkelijkheid, had dezelfde Eduard III van de zijde van denzelfden Philips V bij diens troonbestijging ondervonden; als leenman der bezittingen in Zuid-West Frankrijk was hij door den leenheer naar Amiens ontboden en daar had de leenman den leenheer moeten huldigen. Op hetzelfde feodale rechtscomplex beroept hij zich nu in zijn voordeel.

Teekenend voor het gehalte der Engelsche rechtsbewering en de eerlijkheid der Engelsche overtuiging dienaangaande is het feit, niet zoozeer dat de Engelsche koning bij het uitbreken van den oorlog een rechtvaardigingsschrift indient bij Paus Benedictus XII — dat zegt niet veel, eene nota aan de neutralen! — maar wel, dat hij later zich nog eens wendt tot Paus Clemens VI, nog wel een Franschman, om diens scheidsrechterlijke uitspraak in te roepen. Niet minder teekenend, dat de groote jurist Baldus, die de rechtvaardiging van Eduard's uitsluiting onderneemt, zich wringen moet in de zonderlingste bochten om steun voor zijn betoog te vinden. Bovenal, dat ook moderne Fransche rechtshistorici, die de vraag opnieuw hebben behandeld, op de keper beschouwd met de uitsluiting geen raad weten. Viollet stelt het voor alsof de uitsluiting der vrouwen ook leiden moet tot de uitsluiting van de afstammelingen der vrouwen, omdat wie zelf niet erft zijne erfenis ook niet aan een ander kan overdragen, noch ook door een ander kan worden vertegenwoordigd. Maar het is gemakkelijk vol te houden, dat hier noch van overdracht der erfenis, noch van plaatsvervulling sprake is. De zoon der zuster krijgt niet de aanspraak zijner moeder van zijne moeder of vertegenwoordigt niet de moeder, hij heeft eigen aanspraak, gegrond op zijne eigen bloedverwantschap en alleen de bloedverwantschap ontleent hij aan de moeder.

De leuze, waarvoor de Engelsche legers ten strijde zijn getogen, was als rechtsleuze begrepen, de eene goede rechtsbewering stond tegenover de andere goede rechtsbewering. Zoo was het in 1340, onder de Plantagenets, zoo was het nog in 1429 onder de Lancasters. Er was *bellum justum*, rechtvaardige oorlog aan beide zijden. En zij, de Lancasters, twijfelden geen oogenblik aan de rechtvaardigheid hunner zaak. Zij strijden met God, voor Christus. De eerste munten, geslagen door Hendrik V als koning van Frankrijk, dragen de legenda: Christus regnat, Christus vincit, Christus imperat. Vóór Azincourt zegent de Engelsche geestelijkheid de wapenen en wel bij monde van den aartsbisschop van Canterbury, na Azincourt, zegt Froissart, [„le roi] est grandement loué et gracié du clergé et peuple de son royaume" en hij, de Bourgondiër, voegt daaraan toe: „comme bien y avoit raison". Op zijn sterfbed getuigt Hendrik van zijn goed geweten: „ma guerre a été approuvée pas les saints

prêtres". En Bedford aanvaardde het regentschap van Frankrijk „in naam van Christus en Sint George".

Daarbij komt nu iets anders. De honderdjarige oorlog is geweest éene lange reeks van Engelsche overwinningen en van Fransche nederlagen. In de eerste faze Sluis (1340), Crécy (1346), Maupertuis (1356). De tweede faze zet in met de verpletterende nederlaag van Azincourt (1415), dan waar zij zich ook met moeite verroeren, worden de Franschen geslagen, bij Cravant in 1423, bij Verneuil in 1424, bij Rouvray in 1429. Toen geschiedde iets, dat voor het inzicht in de middeleeuwsche gebeurtenissen zeer belangrijk is. Het besef groeide bij vriend en vijand, dat God de zijde van den Engelschen koning had gekozen en daarmede de Engelsche aanspraak als de gerechte had bezegeld. De oer-Fransche partij der Armagnacs werd niet aan het wankelen gebracht. Maar bij de weifelende tusschenpartij der Bourguignons werd de twijfel geboren aan de Fransche zaak en hare rechtvaardigheid. Na den moord, gepleegd op Jan zonder Vrees op de Yonne-brug bij Montereau, ging Philips van Bourgondië zonder bedenken over tot de Engelsche partij. Het volk, dat is het volk van geheel Noord-Frankrijk, werd gedurig meer overtuigd van de rechtvaardigheid der Engelsche zaak door de duidelijke teekenen der inmenging Gods. En toen hadden „Engelsche bekeeringen" plaats op groote schaal, zooals Froissart zegt: „On se tournait Français et demain on se retournait Anglais".

Zoo kon Hendrik V zijn intocht houden te Parijs op den 1en December van het jaar 1420, na het vredesverdrag van Troyes, dat Hendrik als den aanstaanden koning en regent erkende en hem het jonge Fransche koningskind tot bruid gaf. Het verdrag zelf kon van Fransche zijde nog worden beschouwd als de met wapengeweld afgedwongen bewilliging der overwonnenen en als het werk der bitter gestemde Bourgondische grooten, niet het minst der verraderlijke vreemde koningin. Maar bij den intocht in Parijs sprak het volk zelf. Het was een zegetocht, waarbij het volk niet den nieuwen koning als overweldiger of veroveraar onderging, maar begroette als zijn wettigen heer en meester, als den uitverkorene, die gekomen was in den naam des Heeren. En de bandelieren wapperden met het opschrift en de monden riepen het hem allerwege toe: Te Deum laudamus. Benedictus qui venit in nomine Domini. Dat was de begroeting van den wettigen koning. De wettigheid der Engelsche rechtsbewering was door de goddelijke tusschenkomst bezegeld en het Bourgondische Frankrijk, dat is nagenoeg heel het Noorden tot aan de Loire en de Vogezen, erkende die aanspraak.

Eene derde omstandigheid is van beteekenis voor het inzicht in het gehalte van het rechtconlflict. Zij is geheel eigen aan de nieuwe faze

van den strijd. Op den troon van Frankrijk was gezeten de onwaardigste aller koninginnen, die ooit den troon van een Christenvolk heeft bestegen. Het liederlijke wangedrag van Isabeau de Bavière was van algemeene bekendheid in den lande. Hare oudere zonen waren gestorven. De dauphin Karel was geboren in de dagen toen de toegenomen krankzinnigheid des konings elke belemmering voor haar wangedrag had weggenomen. Het is niet gemakkelijk na te gaan, waar de oorsprong ligt van het gerucht, ook niet wie juist van medeplichtigheid aan de echtbreuk werd verdacht, maar het feit is er, dat men alom in den lande mompelde: de dauphin Karel is een bastaard der Beiersche prinses! Een bastaard op den troon van Frankrijk! Zoo wordt de Fransche rechtsbewering, ook al ware zij wettig in oorsprong, tot ongerechte aanspraak in den persoon van Karel VII. En Karel zelf werd gekweld, tot het uiterste gekweld door dien twijfel aan de wettigheid zijner afkomst. In diepe neerslachtigheid zat hij, de biddende zwakkeling, ter neer en smeekte God dagelijks in lange en vurige bidstonden — want vroom was hij in zijne jeugd eer Agnès Sorel hem de vroomheid had afgeleerd — hem een teeken te stellen of hem door ingeving te doen kennen, of hij was koningszoon dan wel bastaard, vastbesloten in het laatste geval de wijk te nemen naar Schotland of Spanje en af te zien van zijne aanspraken op de kroon, welker wettigheid hij zelf betwijfelde.

Zoo stonden de zaken in den vastentijd van 1429. Heel het Noorden was in handen der Engelschen en der Bourgondiërs, de Franschen, die de Engelsche aanspraak hadden erkend. Het Noorden tot de Loire. Alleen hier en daar, vooral in het Oosten, hielden kleine garnizoenen zich met moeite staande. Orleans was belegerd en stond op het punt te bezwijken, Orleans de sleutel van Midden-Frankrijk bezuiden de Loire; het Engelsche leger maakte zich gereed, na de inneming van de stad, die ieder als aanstaande verwachtte, door te dringen naar het Zuiden en zoo het Engelsche Noorden met het Engelsche Zuiden te verbinden. De koning, machteloos, hulpeloos, zonder geldmiddelen, met het overblijfsel van een geslagen leger, steunend, kermend, biddend in Chinon en in Bourges.

En zoo stond het rechtsconflict: de Engelsche wettige aanspraak tegenover de Fransche wettige aanspraak, maar deze laatste door God gewraakt in de oogen van een groot deel van het Fransche volk en in hare houdbaarheid bedreigd door den twijfel omtrent de afstamming des konings, zelfs in de oogen van hen, die het goed recht der Fransche zaak hooghielden.

Toen is gekomen van de Lotharingsche mark het zeventienjarige boerenmeisje en zeide eerst tot Baudricourt, den bevelhebber van

Vaucouleurs, die haar aanvankelijk niet begreep, dan tot den koning, die in haar niet geloofde, dan tot de verstomde machthebbers en de verzamelde godgeleerden: ik zal de Engelschen verdrijven uit het land.

Zij kwam met een scherp omlijnd tweeledig plan, het ontzet van Orleans en de kroning van Karel VII te Reims. In zijne tweeledigheid was dat plan uiterst eenvoudig, opgezet met den eenvoud van het genie. Het tweeledige doelwit omspande geheel den toestand van het oogenblik, bracht de redding van de twee schrijnende nooden, waaraan Frankrijk lijdende was.

Vóór al het andere moest de militaire toestand worden gered, niet alleen om de Engelschen te stuiten in hunne geweldige bedreiging het Zuiden van het land beneden de Loire te bezetten, maar tegelijk om hun te ontnemen den roep van onoverwinlijkheid, die hun het zelfvertrouwen schonk en de Franschen met lamheid sloeg. Binnen enkele dagen was de taak volbracht, Orleans ontzet en een maand later het Engelsche leger geslagen in het veld bij Patay. Toen zwenkte bovenal het zedelijk overwicht, de overmoed verkeerde in paniek.

Ons boezemt meer van nabij belang in het tweede punt van het plan, de kroning te Reims. Van den eersten aanvang af stond de noodzaak der kroning vast bij Jeanne. Op de kroning had zij gezonnen in Domrémy, op de kroning drong zij aan bij Baudricourt in Vaucouleurs en bij ieder in Chinon en Poitiers. Dat was Jeanne's groote wederzet, bestemd om de juridische situatie te redden, zooals het ontzet van Orleans de militaire situatie gered had. Daarom is het zaak dat punt nader te bekijken.

Hendrik V was door het verdrag van Troyes benoemd tot regent en troonopvolger. Koning zal hij eerst worden na den dood van den armen bloed, die hem zijne dochter en zijn land afstaat, goedsmoeds zonder te weten wat hij doet. Maar het was anders beschikt. Den 31sten Augustus 1422 lag hij plotseling ter neer, de geweldige held uit het huis van Lancaster, op 34-jarigen leeftijd, te Vincennes. Binnen twee maanden stierf ook Karel VI. En nu was Hendrik V wel door het volk te Parijs begroet en toegejuicht als regent van heden en de koning van morgen. Maar tractaten en toezeggingen en zelfs de toejuiching van het Parijsche volk maakten den koning niet. De koning van Frankrijk werd tot koning gezalfd, dan gekroond, niet te Parijs, maar te Reims. Bij de kroning van Clovis door den Heiligen Remigius was het wonder gebeurd. Sindsdien waren welhaast duizend jaar verloopen en de koningen waren alle tot koning gezalfd, de Capetingers op éene uitzondering na te Reims door den aartsbisschop van Notre-Dame. De zalving was de daad Gods, de „sacre du roi" was de „sacre de Dieu", het aandeel Gods in de erkenning en de bevestiging van den *rex christianissimus*, den „roi très chrétien."

Toen Hendrik stierf, was zijn kind tien maanden oud. Aan de zalving te Reims had niemand gedacht. Het kind was nog zoo jong en de koning der Armagnacs kon ook niet gezalfd worden, want Reims was in goede Engelsch-Bourgondische handen. En niemand dacht meer aan de zalving. Dat was een ernstig verzuim.

Jeanne overzag met haren genialen eenvoud de waardeering van de rechtsaanspraak door het volk, zooals zij den militairen toestand overzien had. En zij gaf het wachtwoord uit: Karel, die nog slechts dauphin is — nooit heeft zij hem, vóór de kroning, anders genoemd dan „gentil dauphin" — moet te Reims worden gezalfd en gekroond. Karel was niet gezalfd, — want zijne voorloopige kroning te Poitiers had niet den minsten indruk gemaakt in het land — evenmin als koning Hendrik, hij om de afdoende reden, dat zijn koninkrijkje lag tusschen Chinon en Bourges en dat Reims in Engelsch-Bourgondische handen was en dus voor hem onbereikbaar. Toen was Jeanne's geniale zet deze: Karel moet naar Reims gevoerd worden en daar gezalfd. Met één slag zouden twee onmeetbare voordeelen worden bereikt. Het gemompel over de bastaardij zou aanstonds verstommen, want het volksgeloof aan de heiligheid der koningswijding kon onmogelijk aannemen, dat God zou toelaten de wijding van een bastaard. Eer zou de sainte ampoule den zalvenden Kerkvorst uit de hand zijn gevallen, eer zou een engel dalen uit den hemel om de heiligschennis te beletten. Als bij tooverslag zou de stemming des volks overslaan ten gunste van de Valois. De zalving te Reims was niet alleen het bewijs van de echtheid der geboorte uit den koningsstam, zij was ook voor zeer velen het bewijs van de door God bezegelde wettigheid der aanspraak van den gezalfde. Zooals het boerenmeisje dat voelde, zoo voelde het ook het Fransche volk. De zaak des konings zou ontzaglijk veel hebben gewonnen, indien het gelukken kon de koningswijding te doen plaats hebben. En daarom werd, na het ontzet van Orleans, het tooverwoord: naar Reims! En tot den ontstelden koning en tot de verbaasde veldoversten, die opmerkten dat Reims lag op twintig dagmarschen afstand van de Beauce, midden in vijandelijk land, antwoordde zij: ik zal den koning en het leger voeren.

Nauwelijks liep het gerucht of Bedford begreep het gevaar en in de maanden April-Juli 1429 dringt hij tot driemaal toe er op aan, dat de kleine koning schielijk naar Frankrijk komen moest om gekroond te worden. Bedford hoopte Jeanne nog voor te zijn en zoo het grove verzuim goed te maken. Maar men draalde in Engeland, het kind was nog zoo jong — nu eerst acht jaar — en Reims was immers veilig. En Glocester's kortzichtigheid was ook nauwelijks in staat, Bedford's doorzicht te volgen. Terwijl het getalm aanhield, werden de Engel-

schen voor het voldongen feit van Karel's kroning gesteld. Toen het te laat was, trachtten zij de begane fout te herstellen. In April '30 zette de kleine Hendrik voet aan wal en met hem de hooge hofstoet, de kardinaal van Winchester, de hertog van York, ook Pierre Cauchon en ... „le plus expédient et convenable si est que le roi à toute sa puissance se traie tout droit à Reims .. pour recevoir son sacre." Maar Reims was nu Fransch bezit en Philips van Bourgondië waarschuwde aanstonds „que la ville de Reims est très forte." De gelegenheid was verzuimd, het onberekenbare voordeel was aan Fransche zijde. Op den 17den Juli 1429 was Karel VII te Reims gezalfd en gekroond tot koning van Frankrijk. Dat was voor de zaak van Valois van grooter gewicht dan de herovering van landen en steden tusschen de Loire en Champagne. Met de klaarheid van haren eenvoud, die recht op het doel afgaat, kenschetste Jeanne de dubbele beteekenis der gebeurtenis met deze alleszeggende toespraak tot den pas gekroonde: „Gentil roi, ores est exécuté le plaisir de Dieu qui vouloit que vinssiez à Reims recevoir votre digne sacre, en montrant que vous êtes vrai roi et celui auquel le royaume doit appartenir".

Een jaar later, op den ongeluksdag van Compiègne, is het heldenmeisje in handen der Bourgondiërs gevallen en eenige maanden daarna is zij voor tienduizend kronen aan de Engelschen verkocht. Nu nadert het meest belangwekkend oogenblik in de worsteling der tegenstrijdige aanspraken en tegelijk de langzame voorbereiding van het verhevenste aller martelaarschappen. Jeanne was krijgsgevangene der Engelschen. Daarmede krijgen zij hunne groote kans. Zij konden haar onschadelijk maken, dan was zij voor goed weg uit het veld en weg met haar de paniek, die de Engelsche legers verlamd had. Maar zij konden het bezit van de gevangene ook uitbuiten voor hooger doel. Jeanne had aan de Engelsche rechtsbewering den grooten knak toegebracht. Zij had dat bereikt door haren genialen zet, de zalving van Karel VII te Reims. Nu volgt de laatste en beslissende tegenzet der Engelschen op het politieke schaakbord, de koningswijding van Karel VII moet worden te niet gedaan, de zalving zelve onwettig verklaard en daarmede vernietigd het geloof in het goed recht van den gezalfde. Kroning en zalving waren het werk van Jeanne geweest. Er was één middel om dat werk ongedaan te maken, de veroordeeling van Jeanne door eene kerkelijke rechtbank. Wanneer zij door de Kerk werd veroordeeld wegens hekserij of ketterij, dan zou uit die veroordeeling blijken, dat zij niet was de Heilige, die kwam van God, maar het duivelskind, dat helsche krachten had aangewend, en dientengevolge de kroning te Reims niet was geweest de goddelijke bevestiging van Karels aanspraak op de kroon, doch het werk des

duivels. Op schitterender wijze kon de zuiverheid der Engelsche rechtsaanspraak niet worden aangetoond.

De onmiddellijke inzet van het proces was de vraag of Jeanne kwam van God dan wel van den duivel, teruggebracht tot het onderzoek naar hare rechtzinnigheid. Maar daarachter stond de middellijke, de eigenlijke inzet, de wettigheid der Fransche of der Engelsche aanspraak. Zoo wordt verklaard de ongemeene beteekenis, welke de Engelschen hechtten aan Jeanne's veroordeeling. Toen zij ziek werd in de gevangenis, was Engeland in diepen nood. Vroeger had Warwick al eens eene halve levensbedreiging in den kerker afgewend. Nu zij ernstig ziek is, komt Warwick zelf naar de gevangenis met den kardinaal van Winchester. Eene heele faculteit hebben zij meegebracht: Guillaume de la Chambre, Guillaume Desjardins „et alii medici" zegt de eerstgenoemde, die getuigenis aflegt in het tweede proces. En de graaf van Warwick geeft zeer duidelijke uitlegging, opdat men zich niet vergisse: „quia pro nullo rex volebat quod sua morte naturali moreretur", de koning wilde tot geen prijs, dat zij een natuurlijken dood sterven zou; sterven moest zij den gerechtelijken dood en wel den vuurdood, „cum justitia et quod esset combusta". Zoo treedt de toeleg in het ware licht. Even duidelijk en onomwonden hebben later de rechters zelven, Miget, Grouchet, Isambart de la Pierre, ook Ladvenu, Massieu, Cusquel verklaringen afgelegd omtrent de reden dier vurig gewenschte veroordeeling: de veroordeeling van Jeanne moest brengen de bezoedeling van den koning. Aan de sluitrede ontbreekt nog een laatste schakel. Waarom die bezoedeling? Toen de zaak gewonnen scheen, heeft Erard ons ook dat onbewimpeld verklaard in de sombere predikatie, welke hij gehouden heeft op het kerkhof St.-Ouen: „nunc vero ecce terribile monstrum, ut per unam mulierem schismaticam, haereticam et sortilegam, ille qui se dicit regem Franciae, velit recuperare regnum suum". Daar komt de opzet in al zijne naaktheid te voorschijn, hij, die zich koning van Frankrijk noemt, dankt zijne kroon aan eene kettersche afvallige vrouw, dus is hij de koning van Frankrijk niet, zijne aanspraak op den troon is valsch.

En daarmee ben ik gekomen tot de eerste slotsom, waartoe ik mijn betoog brengen wilde. Het kerkelijk rechtsgeding van Rouen is in de eerste plaats de groote Engelsche tegenzet tegen de zalving van Karel VII te Reims, als de Engelsche poging om de openbare meening te winnen voor de erkenning van de wettigheid der Engelsche aanspraak, zooals de kroning te Reims omgekeerd geweest was de Fransche poging om de openbare meening te vestigen ten gunste van de wettigheid der Fransche aanspraak. Of anders gezegd, er bestond van 1340 af een rechtsconflict tusschen de Fransche en de

Engelsche aanspraak, in 1429 had het Fransche standpunt ontzaglijken steun gekregen in de oogen des volks door de kroning van Karel VII, in 1431 poogt het proces van Rouen dien steun te niet te doen.

Maar ik voel heel goed, dat ik het bij die eene gevolgtrekking niet laten mag. Die gevolgtrekking heeft iets onbevredigends. De doorkijk in het te Rouen gebeurde is niet zuiver, zoolang aan de verklarende schets van den opzet niet wordt toegevoegd de waardeering van het gebruikte middel.

Een rechtsgeding over de rechtzinnigheid eener krijgsgevangene, om welk motief ook en ter wille van welk doel ook ondernomen, is een volkomen geoorloofd middel. Zelf faze in een rechtsconflict, heeft het rechtsgeding, op zichzelf beschouwd, het rechtskarakter van het conflict niet gedeerd. Ook de hoop op veroordeeling of de verwachting van veroordeeling doet aan het rechtskarakter niet afbreuk. Ik neem daarbij aan, dat Bedford en Warwick en de kardinaal van Winchester en heel de Engelsche partij te goeder trouw geloofden, dat die geheimzinnige oorlogsheldin, die in een oogwenk al hunne overwinningen van jaren had te niet gedaan, bij wier verschijning de steden de poorten openden, de legers op de vlucht sloegen, die alles doorzag en voorzag, ik neem aan, dat de Engelsche partij haar eerlijk hield voor eene heks, die hare kracht ontleende aan den duivel. De Engelschen waren van hun goed recht overtuigd, zij streden met God en voor Christus, naar gangbare middeleeuwsche voorstelling was de tegenpartij voor hen de partij des duivels. Bedford schrijft het nog in '34 aan den koning: „een kind des duivels is tegen ons in het veld verschenen, that used false enchauntments and sorcerie". En ook onder de Engelschgezinde Franschen liep de mare van „Jeanne la Pucelle que l'on dit sorcière." In de Engelsche overlevering, evenals in de Bourgondische kronieken en geschriften der latere vijftiende eeuw, vinden we die voorstelling zoo algemeen en zoo onbetwist terug; in Engeland is zij eeuwen lang zoozeer volksgeloof geweest, dat men niet twijfelen kan aan de oprechtheid dier overtuiging. In de Middeleeuwen kon het niet anders of zij lag voor het grijpen. In 1922 bestond de kwestie in Engeland nog: Was she really a witch?

Maar wie eerlijk staat tegenover die overtuiging, moet ruimte laten voor de mogelijkheid dat zij dwaalt en, zoo de dwaling blijkt, de gevolgtrekking daarvan aanvaarden. En wanneer die overtuiging een gerechtelijk onderzoek te hulp roept, dan moet zij dat rechtsgeding eerlijk opzetten, het recht den vrijen loop laten, de rechters niet beïnvloeden en de uitspraak eerbiedigen.

Welnu, van den aanvang af hebben de Engelschen bedoeld niet te onderzoeken of Jeanne schuldig stond aan toovenarij en afvallig-

heid, maar zij hebben alleen dit bedoeld, haar tot elken prijs als heks en afvallige te doen veroordeelen. Tot elken prijs, ook dan wanneer het onderzoek zou uitwijzen, dat zij met hekserij en ketterij niets uitstaande had. Daarmede zijn de rechtsbanen van den mogelijk eerlijken opzet van meet af verlaten. En zoo wordt hetgeen met veel uiterlijk vertoon wordt aangekondigd als een rechtsgeding — „un beau procès" — tot een groot onrecht, onrechtmatig reeds in den opzet, gruwelijk onrechtmatig in de voortzetting naar mate de heldhaftige onschuld van het betichte meisje helder uitstraalt en de toeleg door vrijspraak dreigt te mislukken.

Onrechtmatig in den opzet; want de leider Cauchon, uit zijn bisdom Beauvais verjaagd, was niet bevoegd kennis te nemen van het geding; want de rechters waren op weinige uitzonderingen na, en onder die uitzonderingen bevonden zich nog Engelsche clerici, bijeengezocht uit de Bourgondische partij, dat wil zeggen uit Jeanne's politieke tegenstanders, voor een deel uit verklaarde en bittere vijanden van den koning en van Jeanne zelf; want Cauchon was in Engelschen dienst, en werd te voren reeds ter voorbereiding van het rechtsgeding met Engelsch geld betaald.

Onrechtmatig in de voortzetting, want de regelen van het inquisitie-proces zijn met voeten getreden. De verdachte is opgesloten in eene Engelsche en niet in eene kerkelijke gevangenis en daar gekweld en gekrenkt; de raadsman is haar onthouden, op wiens bijstand zij, nog minderjarig, recht had; beroep op den Paus is haar geweigerd; listige strikvragen zijn haar gesteld; zelfs het middel der biecht is niet versmaad om achter hare geheime gedachten te komen; de akte van aanklacht — de befaamde Twaalf Artikelen — is aan de Parijsche doctores ten onderzoek toegezonden, zonder gelijk het behoorde vooraf aan de beklaagde te zijn medegedeeld.

Deze en nog andere min of meer grove onregelmatigheden heeft men begaan en zoodoende de gronden van nietigheid op elkander gestapeld. Nochtans wil ik daarop niet te veel nadruk leggen. Ook een goedwillend rechter kan zich immers aan vormgebreken schuldig maken. Bovendien gebiedt de onpartijdigheid niet te verzwijgen, dat die vormgebreken hunne verdedigers gevonden hebben, ten onrechte naar ik vast geloof, anders zou ik ze niet vermelden, maar een ander kan daarover anders denken. Niemand minder dan Quicherat heeft dat alles niet juist vergoelijkt — daartoe had hij Haar te lief—, doch van vormelijk processueel standpunt pogen te rechtvaardigen.

Maar ik wijs op een aantal punten, welke meer de gerechtigheid zelve dan de rechtsvormen betreffen en welke de Rouaansche rechters onherroepelijk brandmerken als *judices iniqui*, als rechtsverkrach-

ters, het vonnis stempelen tot onrechtvaardig vonnis en gansch het rechtsgeding tot eene jammerlijke vertooning van onrecht.

De regeling van het inquisitie=proces bracht mee, dat vooraf inlichtingen omtrent den beklaagde werden ingewonnen. Zoo was ook dit=maal geschied, doch de *informationes* zijn, toen zij bleken gunstig te luiden, aan de rechtbank verzwegen. Eene andere verzwijging was van nog ernstiger aard. Alle tooverkunst kwam van den duivel. Naar onbetwist middeleeuwsch inzicht was echter eenigerlei aanraking met den duivel volstrekt onvereenigbaar met de lichamelijke ongerept=heid van dengene, die de aanraking zocht. Vandaar dat het onderzoek naar de maagdelijkheid van vrouwelijke verdachten, als een kostbaar hulpmiddel bij de gerechtelijke nasporing, was aan de orde van den dag. Ook Jeanne moest zich daaraan onderwerpen en wel ten tweede male, want in '29 hadden de godgeleerden van Poi=tiers denzelfden eisch gesteld. Thans heeft de hertogin van Bedford zelve zich met de taak belast en zij heeft haar op de meest kiesche wijze volbracht. Maar de uitslag, welke opnieuw de bevestiging bracht van Jeanne's vlekkeloosheid en haar derhalve althans van de verden=king van hekserij had moeten ontlasten, is den rechters onthouden.

Dat alles maakt nog deel uit van de voorbereiding. De procesvoering zelve teekent niet minder duidelijk de onzuivere drijfveeren van hen, die het spel van schijnbare gerechtigheid hebben opgezet en voltooid. Om dat boven twijfel te stellen, breng ik drie dingen onder uwe aan=dacht.

In de eerste plaats het ontstellende feit, dat na de zesde zitting van eene rechtbank, die het gerechtelijk onderzoek leidt, sprake niet meer is. Men had gerekend buiten de bekoring, welke uitstraalde van Jeanne's verheven eenvoud en heilige onschuld, buiten hare standvas=tigheid, onverschrokkenheid en verbijsterende slagvaardigheid. Toen, ten gevolge van al dat onvoorziene, de stemming der rechterschare dreigde om te slaan ten gunste van de beklaagde, werd het tooneel der ondervragingen verlegd van de rechtszaal naar den kerker, waar Cauchon voortaan de verhooren afneemt in bijzijn van slechts weinige door hem uitgezochte assessoren, wier aantal afwisselt tus=schen twee en zes.

In de tweede plaats herinner ik aan den druk geoefend op de as=sessoren en gerechtshelpers, die verdacht werden van goedgunstige gezindheid jegens de gevangene. Isambart de la Pierre en Jean Lohier zijn met de Seine bedreigd, „de submersione", de eerste toen hij door teekenen poogde Jeanne antwoorden in te geven, de tweede, toen hij verklaarde niet langer aan de vertooning te zullen deelnemen. De griffier Mauchon en de executor Massieu hebben herhaaldelijk aan zware bedreigingen blootgestaan en de assessor Nicolas de Houp=

peville is in de gevangenis geworpen, toen hij de bevoegdheid van het rechterlijk college ontkende. Lohier en Jean Fontaine hebben zich door de vlucht aan de verdere deelneming onttrokken en drie andere bijzitters, Grouchet, Minier en Pigache, hebben de ontvluchting overwogen en alleen hierom niet uitgevoerd, omdat zij de kans daartoe niet zagen. Ieder was bekend, hetgeen Massieu den inquisitor Jean Le Maître herhaaldelijk — „pluries" — heeft hooren onder woorden brengen: „Video quod, nisi procedatur in huiusmodi materia ad voluntatem Angliorum, quod imminet mors." De dood wachtte een ieder, die weigerde mee te doen aan het sombere spel van onrecht.

Veelbeteekenend en overtuigend is bovenal de houding der Engelschen tegenover de rechterlijke uitspraak nadat deze was gevallen. De inquisitie-procedure, zoo zij schuld aan het licht bracht, kon op drie wijzen worden beëindigd, door rouwmoedige bekeering, door herroeping van de dwaling of de gewraakte gezindheid, door volharding of herhaling (*relapsus*). De eerste bracht mee veroordeeling tot eene kerkelijke boete, de tweede veroordeeling tot levenslange gevangenisstraf, de derde overlevering aan den wereldlijken arm en den vuurdood. Op den 24sten Mei heeft men, op het kerkhof St.-Ouen, Jeanne tot de herroeping weten te bewegen. Derhalve volgde de veroordeeling van den tweeden graad, tot levenslange opsluiting in den kerker. Dat vonnis gaf dus aan hen, die het rechtsgeding hadden opgezet, de hoofdzaak, welke zij begeerd hadden, het schandmerk van kettersche vrouw gedrukt op Jeanne en daarmede de bezoedeling van koning Karels aanspraak op den troon. Maar die hoofdzaak bevredigde hen thans niet meer. Zij wilden bovendien met één slag den gerechtelijken dood van Jeanne. Het vonnis was hun daarom slechts half naar den zin. Hetgeen toen gebeurd is bewijst hoe weinig zij, die hunne zaak ter beslechting aan den rechter hadden toevertrouwd, daarbij bedoeld hadden de gerechtigheid te dienen. Bij het vernemen van de uitspraak ontstaat heftige opschudding onder de verzamelde soldaten, zwaarden worden getrokken, steenen geworpen in de richting van de naar buiten getreden rechters. Warwick ontsteekt in woede, en des kardinaals geheimschrijver, Laurent Calot, stuift op Cauchon af, scheldt hem een verrader. Die houding bewijst één ding te hunnen gunste: de Engelschen, met inbegrip van Warwick, hielden de uitspraak voor ernstig. Maar Cauchon en de zijnen wisten beter. Een der assessoren — zijn naam is aan de schande der geschiedenis niet overgeleverd —, die vlak naast Cauchon stond, gaf Warwick het eenvoudige antwoord: „Domine, non curetis, bene rehabebimus eam."

Met de mildere veroordeeling was het slotwoord nog niet gesproken. De assessor, die het edele rechterswoord geuit had, wist wat hij

zeide. Ja, zij hadden haar opnieuw in hunne netten verstrikt, binnen drie dagen. Eerst werd de walgelijke comedie met de mans=kleeren op touw gezet en, toen die maar half slaagde, het ongehoord brutale middel aangewend, dat men aanvankelijk gehoopt had te kun=nen vermijden, de heropening van de reeds afgedane ondervraging op de hoofdpunten. Toen was Jeanne spoedig weer gevangen, want hare antwoorden waren steeds dezelfde, en het kostte niet veel moei=te, haar de *responsio mortifera* te ontlokken. Weer stond Warwick bui=ten te wachten met een troep soldaten. Cauchon trad op hem toe en zeide tot hem: wij hebben haar weer („capta est") en tot het krijgs=volk: „Farowelle, farowelle, il en est faict, faictes bonne chère." Het vonnis van 24 Mei was slechts tactiek geweest. Menigeen had dat aanstonds wel begrepen, vermoedelijk Jeanne zelve ook, maar zij had het verzamelde volk van Rouen, dat haar tot de herroeping aanspoorde om haar het leven te redden, niet willen teleurstellen. Naderhand verklaarde een hunner, de bisschop van Noyon, dat vele toeschouwers zeiden aan de afzwering niet veel beteekenis te hechten „et quod non erat nisi truffa".

Waarom die *truffa*, dat bedrog, die vertooning? Omdat zij bracht de groote winst der herroeping. Men wenschte de herroeping, de *retractio*, én als het meest sprekende bewijs van het ten laste gelegde én tot eigen rechtvaardiging. Jeanne's bekentenis moest den *judex iniquus* bij voorbaat beveiligen tegen den hoon van het levende geslacht en den vloek der geschiedenis. Maar tegelijk wenschten zij haren dood. Daartoe was *relapsus* noodig. Men wilde de twee vonnissen, eerst het eene, dan het andere, het eene omdat het de herroeping bracht, het andere omdat het leidde tot de vurig begeerde tragische ontknooping op den brandstapel.

Zoo is recht gedaan te Rouen, in de laatste dagen der maand Mei van het jaar 1431, in een geding over geloofszaken, dat een rechtsconflict tot achtergrond had.

En zoo heeft politieke berekening gemeend het groote rechts=conflict van den honderdjarigen oorlog te kunnen oplossen, de En=gelsche rechtsbewering te stijven en te steunen, voor welker verde=diging de groote ridders der Engelsche historie naar het vasteland waren gekomen, de Zwarte Prins en Hendrik V van Lancaster. Niets ontziende politici en tot alles besloten soldaten hadden het werk der groote ridders voortgezet, met behulp van sombere clerici. En mee=doogenloos hebben zij het negentienjarige wondere Meisje geofferd om te redden eene rechtsbewering, waaraan zij den doodsteek had toegebracht.

Maar de toeleg heeft zich op gruwelijke wijze gewroken. De zaak der Engelsche legitimiteit is niet gebaat door den gerechtelijken

moord van Rouen. Toen de daad was volbracht, heerschte eene stemming des doods, als op Golgotha. De beulen zelf begonnen te begrijpen, dat zij eene misdaad hadden begaan, die hun zwaar zou worden aangerekend. En Jean Tressart, des konings geheimschrijver, jammerde het luide uit over het oude marktplein: „nous sommes tous perdus, car nous avons brûlé une Sainte". Verloren waren zij, zij en hunne rechtsbewering, die zij gemeend hadden te redden. En het nog weifelende volk van Frankrijk sprongen de oogen open en ieder begreep, „que Jeanne était victime d'une grande injustice".

En, zooals van Golgotha uit de overwinning is begonnen van de zaak des Gekruisigden, zoo is van den brandstapel van Rouen uit de zegepraal voortgezet van de zaak der Verbrande. De zaak van het verbrande negentienjarige Meisje, die was de zaak van de wettigheid der rechtsaanspraak van het huis Valois.

Gestorven is zij als eene Martelaresse van hetgeen zij zag als het recht, zooals het *Journal* van den Bourgeois de Paris het uitdrukt namens velen in den lande: „Assez avoit là et ailleurs qui disoient qu'elle estoit martyre et pour son droit seigneur," den marteldood is zij gestorven voor het goed recht van haren koning.